

ಯಶೋಧರಾ : ಸ್ತ್ರೀ ಅಸ್ಥಿತೆಯ ಮೇರುಶಿಖರ

ತನುಜ ಎಂ* ಮತ್ತು ಡಾ. ಬಿ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ**

*ಸಂಶೋಧನಾರ್ಥಿ; **ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಕನ್ನಡ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನಾ ವಿಭಾಗ, ಜಿ.ಎಸ್.ಎಸ್. ಕಲಾ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನ ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು

ಸಾರಾಂಶ (Abstract)

ನವೋದಯ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿಗೈದ ಪ್ರಮುಖರಲ್ಲಿ 'ಕನ್ನಡದ ಆಸ್ತಿ' ಎನಿಸಿದ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರರು ಬಹುಮುಖ ನೆಲೆಯಿಂದ ಬರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದವರು. 'ಶ್ರೀನಿವಾಸ' ಎಂಬ ಕಾವ್ಯನಾಮದಿಂದ ಇವರ ಸೃಜನಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಕವಿ, ಕಥೆಗಾರ, ನಾಟಕಕಾರ, ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಹಾಗೂ ವಿಮರ್ಶಕ- ಈ ಮೊದಲಾದ ಪದವಿಗೆ ಭಾಜನರಾಗಿರುವ ಇವರ ಬರವಣಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಛಾಪನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದೆ. ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವರ ಹೆಸರು ಅಜರಾಮರವಾಗಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಹಲವು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಓರ್ವ ಉತ್ತಮ ನಾಟಕಕಾರರೂ ಆಗಿದ್ದರೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇವರು ಹಲವಾರು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಪೌರಾಣಿಕ ಹೀಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸಮಕಾಲೀನ ಆಶಯಗಳಿಗೆ ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿರುವ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಶೋಧರಾ ನಾಟಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಯಿಂದ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯ ನಾಟಕವಾಗಿದೆ.

ಮುಖ್ಯಪದಗಳು (Keywords): ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ, ಬುದ್ಧ, ಮಾಸ್ತಿ, ಯಶೋಧರಾ, ಸ್ತ್ರೀ ಅಸ್ಥಿತೆ.

ಪೀಠಿಕೆ

'ಯಶೋಧರಾ' ನಾಟಕವು ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥೆಯಾದರೂ ಇದು ಸ್ತ್ರೀನೆಲೆಯಿಂದ ಪ್ರಮುಖವೆನಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ತ್ರೀವಾದವೆನ್ನುವುದು ಬೌದ್ಧಿಕ ಕಸರತ್ತು ಏನಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಘನತೆ, ಗೌರವದ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗೃತಳಾಗಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತಣ ಪರಿಸರದಿಂದಲೂ ಅಂತಹದೇ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಬಯಸುವಂತಹದ್ದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತ ಪುರುಷರು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಘನತೆ ಗೌರವಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕಾಣುವುದು ಸ್ತ್ರೀವಾದವಾಗಿದೆ"¹ ಎಂಬ ಎನ್. ಗಾಯತ್ರಿಯವರ ಸ್ತ್ರೀವಾದ ಕುರಿತ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಯಶೋಧರಾ ನಾಟಕವು ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತಿದೆ.

Please cite this article as: ತನುಜ ಎಂ. (2021). ಯಶೋಧರಾ : ಸ್ತ್ರೀ ಅಸ್ಥಿತೆಯ ಮೇರುಶಿಖರ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಮಲ್ಟಿಡಿಸಿಪ್ಲಿನರಿ ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಐಐಎಂಆರ್‌ಡಿ, 3(2). ಪು.ಸಂ. 193-201

ಪ್ರಥಮವಾಗಿ 1933 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ 'ಯಶೋಧರಾ' ಆರು ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪುಟ್ಟ ನಾಟಕವಾಗಿದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ, ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಣ್ಕೆಯ ಮೂಲಕ ಘಟನೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಪರಿ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಸೃಜನಶೀಲ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಹಿಡಿದ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಶಾಂತಿ ಬಯಸಿ, ಜನರ ದುಃಖ-ದಾರಿದ್ರ್ಯ ತೊಡೆಯಲು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿದ ಮಹಾಚೇತನ 'ಬುದ್ಧ'. ಆದರೆ ಬುದ್ಧ ಎಂದರೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ - ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧ ಈ ಹೇಳಿಕೆಗಳ ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲುವ ನಾವು ಎಷ್ಟೋ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಯಶೋಧರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಬುದ್ಧನ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯ ಮುಂದೆ ಯಶೋಧರೆಯ ಜೀವನ, ನೋವು-ನಲಿವು, ಕಷ್ಟ-ಸುಖಗಳು ಇನ್ನಿತರ ಸ್ತ್ರೀಸಹಜ ಸಂವೇದನೆಗಳು ಗೌಣವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಯಶೋಧರೆಗೆ ಆಗಿರಬಹುದಾದ ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ದೊರಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬುದ್ಧನ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವ ಸಮಾಜ ಯಶೋಧರಾಳ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತದೆ. 'ಹೆಣ್ಣು, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆರುವುದರಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಮಕ್ಕಳ ಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಖಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ' ಎಂಬ ಪುರುಷ ಸಮಾಜದ ನಿಲುವು ಯಶೋಧರಾಳ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಸಿಗದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಮೂಕವಾಗಿಸಲು ಹೊರಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವಂತೆ ಅಥವಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಭಾವನೆಗಳಿಗೂ ಬೆಲೆ ಸಿಗುವಂತಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಆಶಯವನ್ನು 'ಯಶೋಧರಾ' ನಾಟಕ ಕೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಬಾರದಂತೆ ಯಶೋಧರೆಯ ಪಾತ್ರದ ಘನತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಮೂಲಕ ಆಕೆಯ ವೇದನೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸಂಯಮ ಪೂರಿತ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದಾಂಪತ್ಯದ ಮಧುರ ಅನುಭೂತಿಯನ್ನು ಸುಖಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಪ್ರೇಮದ ಪ್ರತೀಕವಾದ ರಾಹುಲನನ್ನು ಹಡೆದ ಆ ರಾತ್ರಿ, ಪತಿಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನೋವು ಯಶೋಧರಾಳ ಆ ಮುಗ್ಧ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬರಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಯಶೋಧರಾಳ ಬದುಕು ಸಂದಿಗ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಿಲುಕುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಮನೋವ್ಯಥೆ, ತೊಳಲಾಟ, ಅಸಹಾಯಕತೆ ಹಾಗೂ ಸೌಮ್ಯ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ತನಗಾಗಿರುವ ಆಘಾತವನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಮಗನಿಗಾಗಿ ನಗುವ ಪಾಳಿ ಯಶೋಧರೆಯ ಪಾಲಿಗೆ ನುಂಗಲಾಗದ ಬಿಸಿ ತುಪ್ಪದಂತಿರುತ್ತದೆ. ತನ್ನಿಂದ ಬುದ್ಧ ದೂರಾದ ಒಂದು ದಶಕದ ಕಾಲ ಆಕೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ನೋವನ್ನು, ಸಂಕಟವನ್ನು ಈ ನಡುವೆ ಆಕೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಸ್ತಿಯವರು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತಾಯನದ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ತನ್ನ ಬದುಕಿನಲ್ಲೆದ್ದ ಬಿರುಗಾಳಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತು, ತನ್ನ ಮಗನಿಗಾಗಿ, ಆತನ ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ತಪಸ್ವಿನಿಯಂತೆ ಜೀವನ ಸವೆಸುವ ಯಶೋಧರಾಳ ಬದುಕು ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾದುದು. ಇಂತಹ ವಿಷಮ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವ ಅವಳ ನಡೆ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದುದು. ಹಾಗಾಗಿ "ಯಶೋಧರಾ ನಾಟಕ ಪತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮಡದಿಯೊಬ್ಬಳ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕತೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಲೋಕೋದ್ಧಾರದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಪತಿ ಏರಿರುವ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರಹೊರಟ ಗರತಿಯೊಬ್ಬಳ ಯಶೋಗಾಢೆಯಾಗಿದೆ"² ಎಂಬ ಮಾತು ಯಶೋಧರಾಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ.

ದಶಕದ ಹಿಂದೆ ಘಟಿಸಿಹೋಗಿರುವ ಘಟನೆಯ ನೋವು ಯಶೋಧರಾಳ ಮನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಸಿಯಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತೆ ಅವಳ ಸಖಿ ಅಂಬಿಕೆ ಸಂತ್ರೈಸಿದರೂ ಅದು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

“ಒಂದು ಹಳೆಯ ನೋವನು ತಡೆಯುವೆನೆ

ನನಗೆ ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲ. ನಾನು ಸೋತೆನೇ ಅಮ್ಮಾ.”

ಎಂದು ಹಲುಬುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆಕೆ ಕಂಡ ಮತ್ತೊಂದು ಕನಸು ಆಕೆಯನ್ನು ಚಿಂತೆಗೆ ಗುರಿ ಮಾಡಿದೆ. ತನ್ನ ದೇಹ ದೇವರು ಕೊಟ್ಟ ಉಸಿರಿರುವುದರಿಂದ ಇದೆಯೇ ಹೊರತು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾವ ಭರವಸೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಕೊರಗಿ, ಇದು ತನ್ನ ಬಾಳೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರ ಬಾಳೋ ಎಂಬ ಗೊಂದಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ನಡುವೆ ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಅಗಲಿಕೆಯ ದುಃಖ ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಾಗರದ ಅಲೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ದಡಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಆತನು ದೂರಾದ ದುಃಖದ ನೋವು ಮನೆ, ಮನ, ನಗರ, ಉಪವನಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಆಕೆಗೆ ತಾನು ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ಕೂಪದೊಳಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ನೋಯುವ ಹಲ್ಲಿಗೆ ನಾಲಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ತಾಕುವಂತೆ, ಒಣಗುತ್ತಿರುವ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದು ದೊಡ್ಡ ವ್ರಣವಾಗುವಂತೆ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಂಡ ಕನಸು ಅವಳ ನೋವನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುತ್ತದೆ.

“ಇಂತು ನನ್ನನು ಕವಿದ ದುಃಖ ನಿನ್ನೆಯ ಇರುಳು

ಮರಳಿ ಮಸುಗಿತು. ನನ್ನ ಆತ್ಮವನು ಮುಳುಗಿಸಿತು”

ಎಂದು ಗೋಳಿಡುತ್ತಾ, ಈ ದುಃಖಗಳ ನಡುವೆಯೂ ತಾನು ಬದುಕಬೇಕಾಗಿರುವ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. “.....ಯಶೋಧರೆಯ ನೊಂದೆದೆಯಿಂದ ಬರುವ ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಕರುಣಾರಸದ ಅಲೆ.....”³ ಎಂದು ತ. ಸು. ಶಾಮರಾಯರು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು ನಿಜಕ್ಕೂ ಆಕೆಯ ದುಃಖದ ಪ್ರತೀಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಬೆಳದಿಂಗಳನು ಕುಡಿಯಲು ಬಾಯ್ಬೆರೆದು ಕುಳಿತ ಚಕೋರ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಸಿಡಿಲೆರಗಿದಂತೆ ಆಕೆಯ ಜೀವನದ ಆಶಾಜ್ಯೋತಿಯಾದ ಮಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸೂಚನೆ ನೀಡುವ ಆ ಕನಸು ಆಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಚಿಂತೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯಶೋಧರಾ ಒಮ್ಮೆ ತೋಟದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಸೊಗಸಾದ ಹಿರಿಯ ಆಲದ ಮರದಡಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾಳೆ. ಕೂಡಲೇ ಆ ಮರ ತನ್ನ ಒಂದು ಬಿಳಲನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಬಿಳಲನ್ನು ಕಂಡು ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋತು ಮನಸಾರೆ ಸಂತೋಷಿಸುವಾಗಲೇ ಆ ಮರ ದೂರ ಸರಿದು ಆ ಬಿಳಲನ್ನು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಕರೆಯಲು ಆ ಬಿಳಲೂ ಸಹ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕನಸು ಪತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆಕೆಗೆ ಮಗನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದುರಂತವನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಮನಗಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

“ಮೋಡವಿಲ್ಲದ ಆಗಸದಿ ಮೊಳೆದ ಸಿಡಿಲಂತೆ

ಬಂದಿತಾ ಸುಖದಂತೆ”

ಎಂದು ತನ್ನ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖವನ್ನು ನೆನೆದು ಮರುಗುತ್ತಾಳೆ. ಸ್ತ್ರೀಯಾದವಳು ಹೇಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ನೆರಳಲ್ಲೇ ಬದುಕಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಕನಸು ಸೂಚಿಸುವಂತಿದೆ. ಬಂದುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಆಕೆಯ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಹೊರತು ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಬದುಕುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶ ಯಶೋಧರಾಳ ಒಬ್ಬಂಟಿತನದ ಧಾರುಣತೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

ಆತನೊಂದಿಗೆ ಸತಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆತನ ಎಲ್ಲಾ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಆತನ ಜೊತೆಯಿರಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದ್ದ ಆಕೆಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ಹೀಗೆ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ದೂರಾದುದು ಸಹಿಸಲಾಗದ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ.

“..... ಎಲ್ಲಾ ಸುಖದಿ

ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದವರು ಮುಕ್ತಿಯ ಸುಖಕೆ ಒಬ್ಬರೇ

ನಡೆದರಮ್ಮಾ: ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಮರೆಯಾದರು”

ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಅವಲಂಬಿತ ಬದುಕಿನ ಅತಂತ್ರ ಸ್ಥಿತಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ‘ನಡೆದರಮ್ಮಾ’ ಎಂದು ತನ್ನ ಆತ್ಮೀಯರೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅವಳ ದುಃಖದ ತೀವ್ರತೆ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತನಗೆ ಏನೇ ಕಷ್ಟ ಬಂದರೂ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನವರಿಗಾಗಿ ನಗುತಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಾಗಿ ಬಂದಿರುವಂತೆಯೇ, ಕೋಮಲತೆ, ಮಾರ್ದವತೆ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸ್ತ್ರೀ ಗುಣಗಳು ಎಂಬ ನೀತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹೊಯ್ವಾಟಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ರಾಹುಲನನ್ನು ನಗೆ ಮೊಗದ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾಗತಿಸುವ ಯಶೋಧರಾ ಆತನನ್ನು ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಚಿಲುಮೆಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಓದುಗರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಾಹಿಯಾದ ರಾಹುಲನಿಗೆ ತಾಯಿಯ ನಗುಮೊಗದಲ್ಲಿನ ಕಂಬನಿ ಮಿಡಿದ ಕಂಗಳು ಅವಳ ನಗುವಿನ ಹಿಂದಿನ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮರುಕಗೊಂಡ ರಾಹುಲನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ದುಃಖಿಸಬಾರದೆಂದೂ ತಾನು ಅವಳ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತೇನೆಂದೂ, ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕರೆತರುತ್ತೇನೆಂದೂ ಅಭಯ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಾತು ಆಕೆಯ ನೊಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬರೆ ಎಳೆದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ದುರಂತದ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಅಂದೊಮ್ಮೆ ಪತಿಯಿಂದ ದೂರಾಗಿ ಇಂದು ಮಗನಿಂದಲೂ ದೂರಾಗಬೇಕಲ್ಲ ಎಂದು ನೊಂದು

“ಹಾ ನನ್ನ ವಿಧಿಯೇ, ಕನಸು ನಿಜವಾಯಿತು

ನಿಜವೇ ಕನಸಾಯ್ತು; ಬಾಳ್ವೆ ಮರೀಚಿಕೆಯಾಯ್ತು”

ಎಂದು ದುಃಖಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಗನಾಡಿದ ಈ ಮಾತು ಆಕೆಯ ನೋವನ್ನು ಉಲ್ಬಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಮಾವನವರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಚರ್ಚಿಸಲು ರಾಹುಲನನ್ನು ಅಂಬಿಕೆಯೊಡನೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನೆಡೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಬೇಕಾದ ಸನ್ನಿವೇಶ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸು, ಮಗನೂ ತನ್ನ ಸಖಿಯಾದ ಅಂಬಿಕೆಯೂ ತನ್ನನ್ನು ಮರೆಯದೇ ವಾಪಸಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದರೂ “ಮರೆತರೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ, ಅದು ತನ್ನ ವಿಧಿ ಎಂಬೆ” ಎಂಬ ದಾರುಣ ನಿಲುವಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಂಬಿಕೆಯೊಡಗೂಡಿ ರಾಹುಲ ಶ್ರಾವಷ್ಟಿಗೆ ತೆರಳಿ

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಬುದ್ಧನಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದ ಸಾಧನೆಯ ಕಂಡು ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಯವರು ಬುದ್ಧನ ಬೋಧನೆ, ಜನರ ಮೇಲೆ ಅದು ಬೀರಿರಬಹುದಾದ ಪರಿಣಾಮ ಆತನ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞತೆ, ಶಾಂತಚಿತ್ತವನ್ನು ತುಂಬಾ ನಿರುಮ್ಳವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಹುಲನ ಪ್ರೀತಿಯ ಕರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟು ಬುದ್ಧ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಹತ್ತು ವರುಷದ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಣ್ಮ ಮರಳಿ ಬಂದರೆಂಬ ಸಂತೋಷ ಯಶೋಧರೆಯ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಆತನನ್ನು ಎಲ್ಲರಂತೆ ತಾನು ನೋಡಬಹುದೇ? ಮಾತನಾಡಬಹುದೇ? ಎಂಬ ಆತಂಕ ಎದುರಾಗಿದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಆಕೆಯ ಪತಿ ಇಂದು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಪತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ, ಬುದ್ಧತ್ವ ಸಾಧಿಸಿ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ಗುರುವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಮನೋವೇದನೆಯನ್ನು ಮಾಸ್ತಿಯವರು ತುಂಬಾ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆತನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿದ್ದವರು, ಕೇಳದಿದ್ದವರು, ಅವನಿಗೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ್ದವರು, ಆತನ ಗುರುತಿದ್ದವರು, ಕೆಲಸದವರು ಮೊದಲಾದವರು 'ಗುರು' ಎಂದು ನನ್ನಾಣ್ಮನನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ದೇಹ, ಮನ, ಉಸಿರು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಆತನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿ ಆತನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದ ನಾನು ಆತನನ್ನು ನೋಡಬಾರದು ಎಂದು ಆಕೆ ದುಃಖಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವಾಗಿದ್ದ ಆತನಿಗೆ ತನ್ನನುಳಿದು ಎಲ್ಲರೂ ಮುಖ್ಯರು ತಾನು ಹೊರಗಿನವಳಾದೆನೆಂಬ ಕ್ರೂರಹಿಂಸೆ, ನಾನೊಬ್ಬಳು ಆತನಿಗೆ ತ್ಯಾಜ್ಯಳಾದೆ, ವರ್ಜ್ಯಳಾದೆ ಎಂಬ ತುಚ್ಛ ಭಾವನೆ ಮೂಡಲು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಅಸಹಾಯಕತೆಯು ತನ್ನನ್ನೇ ಅಣಕಿಸುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬುದ್ಧನ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ಆತನ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ತಾನು ನೋಡಲಾಗದಿದ್ದರೇನಂತೆ ಆತನ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂದು ಬಗೆದು ಅಂಬಿಕೆಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ಆ ದಿವ್ಯದೇಹವನ್ನು ಸೋಕಿ ಅಶುಭವಾಗುವುದು ಬೇಡ,

“ನೀನನ್ನ ಕಣ್ಣಾಗು, ನೋಡಿದುದ ಬಣ್ಣಿಸು.

ಕಣ್ಣಿನಿಂದೀಂಟುವುದ ಕಿವಿಗಳಿಂದೀಂಟುವೆನು”

ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಯಶೋಧರಾಳ ಮನಸ್ಸು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೊಂದಿಗೆ ರಾಜಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ಭಾಸವಾದರೂ, ತಾನಾಗಿ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಮನದ ಬಯಕೆ ತಿಳಿಸಿ ಅಲ್ಪಳಾಗುವ ಆಸೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೋದವನನ್ನು ತಾನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ, ಆತನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಪತ್ನಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಈ ದಾರಿ ಆಕೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಸಮಾಧಾನ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಂಬಿಕೆ ಬುದ್ಧನ ಬಗ್ಗೆ ವರ್ಣಿಸುವಾಗೆಲ್ಲಾ ತಾನು ಆತನನ್ನು ನೋಡುವ ಪುಣ್ಯ ಏಕೆ ಮಾಡದಾದೇನೋ ಎಂದು ಮಮ್ಮಲ ಮರುಗುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಧರ್ಮದ ಬಗೆಗಿನ ನಿಲುವು ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸೆಡ್ಡು ಹೊಡೆದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಸತಿಯಾಗಿದ್ದವಳಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪತಿಯನ್ನು ನೋಡಬಾರದೆನ್ನುವ ಧರ್ಮ ಅದೇತರ ಧರ್ಮ? ಎಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

“.....ಉಸಿರುಸಿರ ಬೆಸೆವ ಮತ

ಮತವೆನಲು ಒಪ್ಪುವುದು. ಬೆಚ್ಚಿಬೆಸುಗೆಯ ಬಿಡಿಸಿ

ಜೀವಗಳ ಕುದಿಸುವುದು ಮತವೆನಲು ಸಲ್ಲದು”

ಎನ್ನುವ ಆಕೆಯ ಮಾತು ಮತಕ್ಕೆ ಹೊಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆ ಮುಗ್ಧ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಗಾಧ ಪ್ರೀತಿಗೆ ನೆಲೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ತಾನು ಪತಿಯನ್ನು ನೋಡಲಾಗದಿದ್ದರೂ, ಸೇವೆಗೈಯುವುದರಿಂದ ವಂಚಿತಳಾಗುವಂತಿಲ್ಲ, ತಾನಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಸಖಿಯಿಂದ ಆ ಸೇವೆಯು ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಿಷ್ಠೆಯಾದ ಸತಿಯು ತಾನು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ನಡೆಯನ್ನು ತೋರುತ್ತಾಳೆ. ಈ ನಡುವೆ ಅಂಬಾಪಾಲಿಯೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ರೀತಿ ಗುರು ಪತ್ನಿಯಾದವಳು ತನ್ನ ಘನತೆಗೆ ಕಿರೀಟ ತೊಡುವಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಗುರುಗಳ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯ ಆನಂದನ ಆಗಮನ, ಆತನೊಂದಿಗಿನ ಮಾತುಕತೆಯು ಯಶೋಧರಾಳ ಮನಸ್ಸಿನ ದುಃಖ, ನೋವು, ಹತಾಶೆ, ಕೋಪವನ್ನು ಹೊರಚೆಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ತಾನಾದರೂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ ಪತಿಯನ್ನು ಹಂಬಲಿಸಿ ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದೆ, ತನ್ನ ಪತಿ ತನ್ನನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆ? ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಯಕೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಳ ಮನದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ನೆನೆದಿರಲಾರರೆಂಬ ಸತ್ಯದ ಅರಿವು ಆಕೆಗಿದೆ.

“.....ಒಬ್ಬಳನೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯೊಳುಳಿದು

ತಪಕೆ ಸಾರಿದವರೆನ್ನನು ನೆನೆಯಬಹುದೆಂತು”?

ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಲ್ಲಿಯೇ ನೆನೆದಿರಲಾರರೆಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿಂದೀಚೆಗೆ ಗಂಭೀರ ಸ್ವಭಾವದ ಯಶೋಧರಾ ತನ್ನ ನೋವನ್ನು/ ದುಃಖವನ್ನು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿರೋಧಿಸುವವಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಬುದ್ಧನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಮಂದಿ ತ್ಯಾಗವನು ವರಿಸಿದರು ಎಂದು ಆನಂದ ಹೇಳಿದರೆ, ಯಶೋಧರೆಯ ದುಃಖ ತನ್ನಂತೆ ಪರಿತಪಿಸಿರಬಹುದಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ.

“ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಮನೆಯ ಬೆಳಕುಗಳು ನಂದಿದವು;

ಇಲ್ಲವೇ ಮಸುಕಾದವು.....”

ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತಿಯಿಂದ ತಾನೊಬ್ಬಳೇ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ತನ್ನಂತೆ ದುಃಖಿಸುವ ಅನೇಕ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಅಂದಾಜಿಸುವಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬ ಗುರು ಹೇಗೆ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವನೋ ಅಂತೆಯೇ ಆತನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ತನ್ನಂತಿರುವವರ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾಳೆ.

“.....ಮನಸಿನಲಿ

ಕಲ್ಮಷಗಳಿಹವೆಂದು ಮನೆಗಳನು ಬಿಟ್ಟೋಡಿ

ಹೆಂಡಿರನು ಮಕ್ಕಳನು ಬೇಯಿಸಲು ತ್ಯಾಗವೇ?”

ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಂಬಿದವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಮೊದಲು ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಎಂಬ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂಬಿಕೆ ಬಂದು ಹರಿವಾಣವನು ಅರ್ಪಿಸಿದನೆಂದಾಗ, ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಳು ಎನ್ನಬಾರದೆ ಎಂದು ಯಶೋಧರಾ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ತನ್ನ ಪತಿ ತನ್ನನ್ನು ತೊರೆದನೆಂಬ ನೋವಿದ್ದರೂ, ಆತನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವಲ್ಲಿ, ಅವನಿಗೆ ವಿಧೇಯಳಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಪ್ಪೂ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಎಣಿಸುವ ಆಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊರೆಯಾಗಬಾರದೆನ್ನುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

“ಹೆಣ್ಣಾದ ಮಾತಕ್ಕೇ ಅಷ್ಟು ಅಗ್ಗವೇ ಮಾಜಿ?” ಎಂದು ಅಂಬಿಕೆ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ, ಸ್ತ್ರೀಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾಸ್ತಿಯವರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಯಶೋಧರಾ ತಾನೊಂದು ವಸ್ತುವೆಂದು ಅವರು ಎಣಿಸುವುದಾದರೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೋಡಲಿ ಎಂದು ದಿಟ್ಟತನದ ಹಟವನ್ನು ತೋರಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಆನಂದನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಾಗ, ಅದೇ ಅಂಬಿಕೆ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಪಚಾರವಾಗದಿರಲಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ‘ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲುಳ್ಳ ನಿಜ, ಅದು ಗಂಡಿಗೆ ವಿಧೇಯವಾಗಿರುವವರೆಗಷ್ಟೇ’ ಎಂಬ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಆತನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಅಪಚಾರವೇ ಎಂಬ ನಿಲುವು ಇಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಶೋಧರಾಳಂತೂ ಇದು ತನ್ನ ಅಹಂಕೃತಿಯಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಸಹಾಯಕತೆಯೆಂದೂ ಅಸಮಾಧಾನವೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತಳಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಾಳೆ.

ಈ ನಾಟಕದ ಹೃದಯ ಭಾಗವೆಂದರೆ ಅದು ದಶಕದ ನಂತರ ಬುದ್ಧ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಧಿಸುವುದು. ಅದಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ಬುದ್ಧನು ಆಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಆಕೆ ದೃಢಚಿತ್ತಳಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತೆಂದರೆ,

“ಕೇಸರಿಗೆ ಸತಿಯೆನಿಸಬೇಕೆಂಬ ಜೀವದೆದೆ

ಹರಿಣಿಯವೊಲಂಬುಕುಳಿಯಾಗಿಹುದು ತಕ್ಕುದೇ?”

ಅವಳಿಗೆ ಬುದ್ಧನನ್ನು ನೋಡುವ ಆಸೆ-ಅವಕಾಶವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಬುದ್ಧನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅವಳ ಧೋರಣೆಯು ಸತಿನಿಷ್ಠೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.

ಬುದ್ಧನ ಆಗಮನದ ತರುವಾಯ ಆತನ ಕಾಲಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಲು ಅನುಮತಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಬುದ್ಧ “ಮುಟ್ಟಿದೊಡೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ; ಮುಟ್ಟದಿರೆ ಒಳಿತು” ಎನ್ನಲು ಯಶೋಧರೆ “ತಪ್ಪಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಸಾಕೆನಗೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ನಂತರ ಅವನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಪರಿಹಾರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಧರ್ಮಿಷ್ಠ ಪತ್ನಿ ಪತಿಯ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ಬಯಸುವಳೇ ಹೊರತು ಕೆಡುಕನ್ನಲ್ಲ, ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳುವುದಾದರೆ ಹೇಳಿಯೇ ತೆರಳಬಹುದಿತ್ತಲ್ಲವೇ?, ದಾಂಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಜೀವ ಒಪ್ಪುವ ಮುನ್ನವೇ ಸಂಬಂಧ ಕೊನೆಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಾಗ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಉಳಿವಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಥವಾ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಧೋರಣೆ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧ ಆಕೆಯ

ಮನೋಇಂಗಿತವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವಂತೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ದಶಕಗಳ ಕಾಲ ಪತಿಯಿಂದ ವರ್ಜಿತಳಾಗಿದ್ದನೆಂಬ ಆಕೆಯ ಎದೆಯ ಉರಿಗೆ ತಂಪನ್ನೀಯುತ್ತಾನೆ. ಆತನಿಗೆ ಇಂದಿನ ಅರಿವು ಅಂದಿದ್ದರೆ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳದೆ ಈ ಅನುಭವ ಅವನಿಗೆ ಬರಲು ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿರಾಗವೇ ಮುಖ್ಯ, ಹಾಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ದಾಂಪತ್ಯ ಕೊನೆಯಾಯಿತೆಂದಲ್ಲ, ಸಾಧನೆಯ ಬಳಿಕವೂ ಸತಿಯಿರುವೆಡೆ ಪತಿ ಬರಬಹುದು, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಉಸಿರು ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಿಲಬಹುದು ಎನ್ನಲು 'ಆಕೆಗೆ ತಾನು ಪರಿತ್ಯಕ್ತಳಲ್ಲ, ಸಾಧನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೂರ ನಿಂತವಳಷ್ಟೇ' ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನ ದೊರಕುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆಗೆ ಆಕೆ ದೀಕ್ಷೆ ಬೇಡಲು ಬುದ್ಧ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಶೋಧರಾ ಅದಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

**“ಜಗದೊಳರ್ಥವ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದರ್ಥ ಮಾತ್ರಕೇ
ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಧರ್ಮವೇ? ಧರ್ಮಖಂಡವನು
ಹೋಳು ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ”**

ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದೇ ನಿಜಧರ್ಮ. ಒಬ್ಬರು ಮೇಲು, ಒಬ್ಬರು ಕೀಳು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಅಪರಿಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮ ಎಂದು ತನ್ನ ಪತಿಯೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಟೀಕಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ತೋರುತ್ತಾಳೆ.

**“ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತಾನು ದೀಕ್ಷೆ ಕೊಡುವೊಡೆ ನಾನು ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟ
ಧರ್ಮದಾಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಅಳಿವುದು”** ಎಂದು ಬುದ್ಧ ಹೇಳಿದರೆ,

“ಸ್ತ್ರೀಯೆಂಬುದು ಅಷ್ಟಲ್ಲವೇ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಪುರುಷರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಲಹುವುದು ಪೂರ್ಣಯುಗವಾದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ಸಲಹುವುದು ಅರ್ಧಯುಗ ಎಂದಾದರೆ, ಅರ್ಧಯುಗವೇ ಸಾಕು. ಇಬ್ಬರೂ ಮುಕ್ತರಾಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ತನ್ನ ದಿಟ್ಟ ನಿಲುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನದೇ ಆದ ಅಸ್ಮಿತೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಧೋರಣೆ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಶೋಧರಾ ಕೇಂದ್ರಿತವಾದ ಈ ನಾಟಕ ಸ್ತ್ರೀ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿಭಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ “ಯಶೋಧರಾ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕರತ್ನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವಾರ್ಧಿಯ ಕೃತಿರತ್ನವೂ ಹೌದು”⁴ ಎಂಬ ಸಾ. ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯನವರ ಹೊಗಳಿಕೆಗೂ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ನಾಟಕ ದೀಪದ ಬುಡದಲ್ಲೇ ಕತ್ತಲು ಎಂಬಂತೆ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಹಾಬೆಳಕಾದ ಗೌತಮಬುದ್ಧನ ಪತ್ನಿಯ ಮನದ ಕತ್ತಲಿನ ಅರಿವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಆಕೆ ಹೇಗೆ ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳಕನ್ನು ಕಾಣಲೆತ್ತಿಸಿದಳು ಎಂತಲೂ, ಆ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅಸ್ಮಿತೆಗೆ ಹೇಗೆ ನ್ಯಾಯ ದೊರೆಕಿಸಿಕೊಂಡಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಟಕವು ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗದೆ ಅದರ ಭಾಷೆ, ಶೈಲಿ, ನಿರೂಪಣಾ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲೂ ಸಹ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ.

ಹಾಗಾಗಿ “ಯಶೋಧರಾ ಇಡಿಯಾಗಿ ಸರಳರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸುಂದರ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಸರಳರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀನಿವಾಸರು ಯಶೋಧರಾ ನಾಟಕವನ್ನು ಅದೇ ಛಂದದಲ್ಲಿ ಸಲೀಲವಾಗಿ ಸುಲಭಹೃದ್ಯವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಈ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕದ ಸ್ಥಾನವು ಚಿರಂತನವಾದುದು” ಎಂಬ ರಂ.ಶ್ರೀ ಯವರ ಮಾತು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಓದುಗನಿಗೂ ಅದು ವೇದ್ಯವಾಗುವ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಯಶೋಧರೆಯ ಘನತೆ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ ನಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದರಿಂದಲೇ ತ.ಸು. ಶಾಮರಾಯರು ಈ ನಾಟಕವನ್ನು ‘ಚಿರಕಾವ್ಯ’ ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿ:

1. ಬರಗೂರು ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ. (ಸಂ.) ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಚಿಂತನೆ (ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಧೃತ), ಪು. ಸಂ. 13
1. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯ. ಜಿ.ಎಸ್ ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ (ಸಂ). ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ಪು. ಸಂ. 56
2. ಶಾಮರಾಯ. ತ. ಸು. ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ. ಪು. ಸಂ. 205
3. ಮರುಳಯ್ಯ ಸಾ.ಶಿ. ಸಾಶಿಮ ವಿಮರ್ಶೆ, ಪು. ಸಂ. 270
4. ಅದೇ. ಪು.ಸಂ.270

ಪರಾಮರ್ಶನ/ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಬರಗೂರು ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ. (ಸಂ.) (2006). ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಚಿಂತನೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಮರುಳಯ್ಯ ಸಾ.ಶಿ. (2001). ಸಾಶಿಮ ವಿಮರ್ಶೆ. ಸಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಮಾವಿನಕೆರೆ ರಂಗನಾಥನ್ (ಸಂ) ಮಾಸ್ತಿ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅವಲೋಕನ. ಸಂ-2. ಡಾ. ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಟ್ರಸ್ಟ್, ಕೋಲಾರ
- ರಹಮತ್ ತರೀಕೆರೆ(ಸಂ). (1992). ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ವಿಜಯಾದಿಷ್ಟಿ. (1997). ನಾರಿ: ದಾರಿ-ದಿಗಂತ. ರಚನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
- ಶಾಮರಾಯ. ತ. ಸು. (2007). ಕನ್ನಡ ನಾಟಕ. ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು.
- ಶ್ರೀನಿವಾಸ (1981). ಯಶೋಧರಾ. ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯ. ಜಿ. ಎಸ್ ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ (ಸಂ). (2005). ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ನವಕರ್ನಾಟಕ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್ ಪ್ರೈವೇಟ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು.